

stættastrið, og at mangan leikaði hart á. Tað var hvørki lætt ella einfalt at vinna arbeidsmönnum betri samskið við samráðingum. Verkfall og lock-out hendu í 1916. Enigheden sigraði í hesum stríð.

Tað eru vánaligu sosialu víðuskiftini fyrst í öldini, sum eru bakgrundin fyri virkseimi Enighedens og sum gera hetta virkseimi neyðugt. Tað eru eisini arbeidsmannatiltøkini, sum eru »Den bydende nødvendighed af at få oprettet en forening for arbejdsgivere i Tveraa (Trangisvaag) for derved at danne en modvægt mod hervedende arbejderorganisation...« (103). Sympatið hjá høvundinum kemur m.a. fram í hesum orðum: »Sama er at siga um tann dugnaskap, tað áráði og tey evni til at reka eitt miðvíst og skipað virkseimi, ið teir sýndu, sum stóðu á odda fyri Enigheden hesi árin« (102).

Um fyrsta sáttmálan (1918) verður sagt, at »sáttmálin er søguligur, við tað at formligt mark fyri fyrstu ferð er vordið sett fyri vald arbeidsgjevarans yvir arbeidsmanninum á Tvøroyri« (108). Stríðið í 1919 vinnu arbeidsmenninir, hóast arbeidsgjevararnir høvdu nýtt teirra sterkasta vápn (verkbann og at nokta fólki at keypa neyðsýnjarvøru upp á borg) (116).

Niðurstøðan í kapitlinum um tíðina 1915-25 er, at Enigheden hevði rokkið tí endamáli, ið menn høvdu sett sær í 1915 (129). Samstundis eru karmar settir um ritgerðina og høvudmálini lýst, tí við hesum er nomið lýst, ið nakrar træðir, sum fara gjøgnum alt verkið hjá JD, og sum mynda hugsan og arbeidshátt hansara.

Tað er, sum sagt, eitt sera stórt keldutílfar, sum er grundarlag undir hesi ritgerð. Eg havi havt høvi til at fara ígjøgnum ein rættlig samfelagið ikki verið tað, sum tað nú er. Hesi fólkskapu okkara samfelag« (citát liðugt).

Henda seinasta útsøgnin kann væl nýtast í einum heiðursriti til eitt verkamannafelag, men hon er ikki nýtilig í eini fakvísindaligari ritgerð, tí at hon er í sjálvari sær ein einfaldgering av einum sera fløktum søguligum fyrirbrigdi og samfelagsligari konstellation. Og tað eru ikki himildir fyri tilfúkum útsøgnum í søgu- ella samfelagsvísindunum. Hetta er afur eitt dømi um tað dupluta í bókini: heðursrit/fakbók.

Við hesum í minninum: at tað ber ikki til at gera víðuskiftini ov einföld, tí so verður gloymt, at eitthvørt tiltak ber ein kostnað við sær - ella hevur ávisar avleiðingar við sær, sum kunnu vera positivar ella negativar, verður nú farið aftur í ritgerðina - í fyrsta umfari til Ísvirkid, sum .a. verður viðgjørt á s. 153-185.

Beint frammanundan

an hátt tann sami, sum er at finna í øðrum føroyskum søguligum ritgerðum. Tað er ein lýsing og ein avmarking av tí søguliga evninum, sum verður kannað, ein problemformulering, viðgerð, framlaga og diskussion. Niðurstøður eru at finna ávegis gjøgnum ritgerðina, og tíkið verður saman um í tí 9da kapitlinum (s. 579-84).

Og í endanum av hesum samandrættinum - eins og í nógvum stöðum í ritgerðini - sæst, at hóast tað, sum eg júst nú havi sagt um arbeidsháttin, so er henda ritgerð eitt verk, sum er inspirerað av marxistiskari hugsjón. Hon er at finna allan vegin gjøgnum verkið, sum ikki er eindømi í søguskrivningini um, at marxistiskt hugsandi søgufroðingar ofta nýta traditionelt/borgaraligan arbeidshátt í verkum teirra.

Eisini vil eg siga, at hetta verk er empirisk søguskrivning - og eitt nýbrot. Her er heldur tíðliga at gera ov mikið av teoretisering. Men, JD hevur skrivað eina væl upplagda og áhuga-verda bók. Hinvegin: eingin, sum kennir JD, kundi ímyndað sær, at júst hann fór at lata eina keðiliga bók úr hondum.

Á s. 583-4 stendur (eg citeri): »Gongdin á Tvøroyri og í Føroyum hevur meginregluglaga verið tann sama, sum í londunum uttan um okkum. Og søgan hin sama sum aðrastaðni: Eitt hart, drúgt og tógvið stríð, ið ofta hevur kostað arbeidarunum nógv. Men úslitið er eitt nútíðmans vælferðarsamfelag í Føroyum bygd á hugmyndina um vælferð og sosialan tryggleika.

Uttan at arbeidsháttur tóku seg saman í Fylking á Tvøroyri og so við og við í fakfeløgum alt landið og sjálvt tóku sær um reiggi at føra hetta stríð fyri at gera dreymin til veruleika, hevði samfelagið ikki verið tað, sum tað nú er. Hesi fólkskapu okkara samfelag« (citát liðugt).

Henda seinasta útsøgnin kann væl nýtast í einum heiðursriti til eitt verkamannafelag, men hon er ikki nýtilig í eini fakvísindaligari ritgerð, tí at hon er í sjálvari sær ein einfaldgering av einum sera fløktum søguligum fyrirbrigdi og samfelagsligari konstellation. Og tað eru ikki himildir fyri tilfúkum útsøgnum í søgu- ella samfelagsvísindunum. Hetta er afur eitt dømi um tað dupluta í bókini: heðursrit/fakbók.

Við hesum í minninum: at tað ber ikki til at gera víðuskiftini ov einföld, tí so verður gloymt, at eitthvørt tiltak ber ein kostnað við sær - ella hevur ávisar avleiðingar við sær, sum kunnu vera positivar ella negativar, verður nú farið aftur í ritgerðina - í fyrsta umfari til Ísvirkid, sum .a. verður viðgjørt á s. 153-185.

Beint frammanundan

verður greitt frá, at P. M. Dam kom til Tvøroyrar í 1922, og at Fróðbiar Sónkar Javnaðarfelag var sett á stovn í 1925. Greitt verður frá, at meginfortreytirnar fyri einum arbeidaraflokki høvdu leingi verið til staðar, við tað at har var ein stór ognarleys arbeidarafjöld og ein væl skipað og sterk arbeidararørsla og fólkið við politiskum gávum at fyriskipa og leiða politiska arbeid.

Eitt av teimum stóru tiltøkunum, sum henda politiska arbeidararørsla fór undir, var at reisa eitt nútíðmans ísvirki, grundað á samtøkuhugsjónina.

Tað er ótrúliga áhugavert at lesa um, hvussu idnir teir menninir vóru, sum settu sær sum mál at fáa Ísvirkid at ganga. Uppgávan hevur verið bæði stór og torfør, og teir hava av øllum alvi virkað fyri at gera eitt alternativ til tær privatu fyrirkurnar og at betra víðurskiptini hjá verkafólkinum á Tvøroyri.

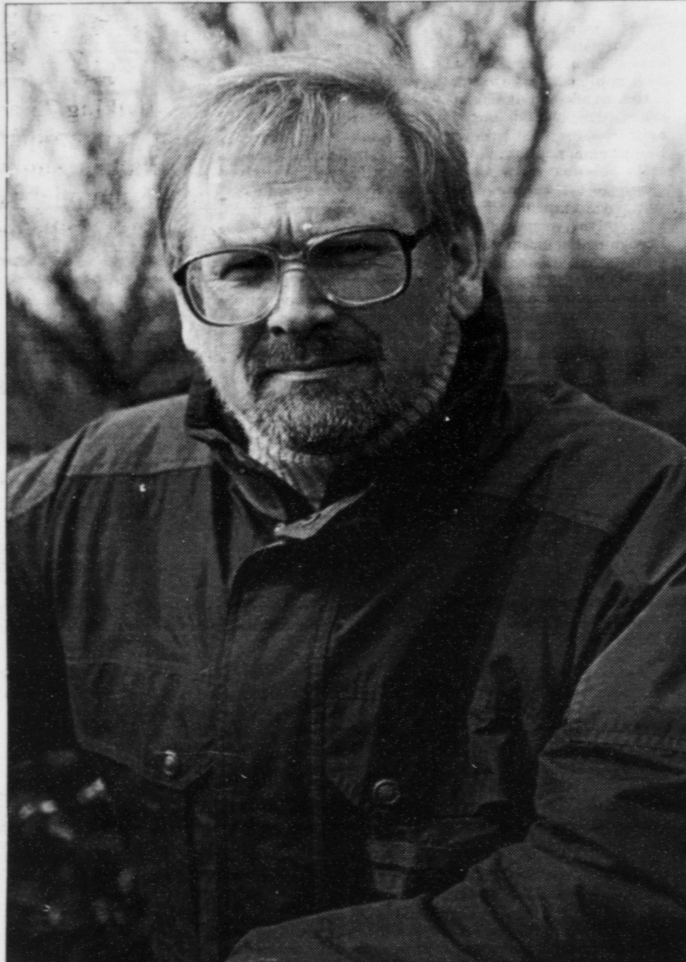
Eitt tað truplasta hevur verið fliggingin. Tað var neyðugt at fáa hendur á donskum kapitali, og her var tað Dam, sum gekk á odda. Vert er at vísa á, sum JD sjálvur sigur, at í løgtinginum treyt vælvildin ikki (í orðum), men pening lótu teir ikki - í fyrsta umfari. 1928 var jättan givin úr danska Statslánsgrunninum fyri láni upp til kr. 100 tús. móti fyrsta veðrætti í ognini, og Dam hevði ein stóran part av æruni fyri, at heisin peningur var fingin til vega.

Dam gjørdist eisini stjóri á Ísvirkinum, og tað manglar ein meining um, hvussu hann kláraði hesa uppgávu. At vera virkisleiðari og at vera skúla lærari ella politiskur agitator og kveikjari er ikki heilt tað sama.

Men, tað er eisini heilt greitt, at Ísvirkid ikki kundi standa seg ímóti internationalari búskaparkreppu og øðrum víðurskiptum í stóru verð, sum sjálvsagt fingur ávirkan á føroyskan búskap, ið sum kunnugt altíð hevur verið viðkvæmur.

Men, í øllum førum gjørdist Ísvirkid ein politiskur og búskaparligur trupulleiki hjá donsku stjórnini. Líkt øðrum føroyskum vinnufyrirtekum, so gjørdist Ísvirkid dýrari enn mett (s. 168), og danska stjórnin mátti út við kr. 200.000,- í rakstrarláni. Alternativt var, at Ísvirkid hevði latið aftur longu í byrjanarfásuni. Sum JD sjálvur sigur: Stjórnin, ið hevði sagt A var sostatt mestsum eisini noydd at siga B (s. 169). Stjórnin var bundin til at veita framhaldandi hjálp.

Her tykist nakað nýtt at vera komið inn í føroyskudonsku víðuskiftini. Vit síggja, at danska stjórnin er beinleiðis við í at figgia eina sosialistiska-kooperativa vinnufyrirteku á Føroyum. Eisini hevur JD í fleiri stöðum í ritgerðini dokumenterað, at tað lá væl fyri hjá Dam at fáa pening úr

Jóannes Dalsgaard vardi doktoraritgerðina í Norðurlandahúsinum 24. mai

danska ríkiskassanum. Ein av orsökunum til hetta var sjálvandi tann, at í Danmark sat sosialistastjórn við Stauning á odda, og tað hevur verið eitt av málum teirra at vinna sosialdemokratisku hugsjónini frama í Føroyum. Og hetta eydnaðist væl við slíkum atgerðum sum eitt nú at stuðla kooperativum virkseimi á Føroyum.

Samstundis vísir hetta eina síðu við ítekiliga politikkinum hjá Dam, sum er verd at festa seg við. Dam himpraðist ikki við at nýta danskan statskapital í stríði sínum ímóti fríum føroyskum vinnulívi.

Eisini er heilt greitt, at skjalprógvað av JD, at eingin føroyskur handelsmaður (ella privatkapitalistur) tá á døgum hevði havt møguleikar at figgia ella reka eina fyrirteku sum Ísvirkid. Ein privatmaður hevði verið noyddur til at reka eina fyrirteku út frá handelsligum sjónarmiðum, og hann hevði ikki torað at farið undir at vága fløgukapital á sama hátt, sum gjørt var í sambandi við kooperativu fyrirtekuna Ísvirkid.

Hetta kann samanberast við tað, sum er skrivað á s. 359 um fundin millum Erik Larsen og Stauning, sum...

brigslaði Fylking tað stóra tap, ið danski staturin hevði havt av Ísvirkinum og Ísvirkisbátunum og kastaði honum fyri, at alt hetta hevði kostað danska statinum 400.000 kr.

Men Ísvirkid skuldi heldur ikki, sum JD ávisir, bert rekast eftir handelsligum fortreytum. Á s. 178 skriver JD, at verður endamálsorðingin tikin bókstaviliga, so verður Ísvirkid allýst sum ein fyrirteka, og ikki fyrst og fremst skuldi bota um víðurskiptini hjá fiski- og útróðrarmönnum, og ikki fyrst og fremst sum ein vinnufyrirteka. Altså: Ísvirkid hevði sosialt mál og mið, og hetta er ikki altíð samberiligt við handelsliga hugsan hjá vinnulívsmönnum, ið vilja hava eina fyrirteku at bera seg og geva peningaligan vinning.

Tað er nærliggjandi at samanbera hetta við tað, ið skrivað verður um stöðu AT í 1938 (s. 327). Amtmaðurin og Hans Nielsen (limir í vinnulívsmennunum hjá ríkisstýrinum) høvdu vitjað AT og... lagt leiðslu eina við neyvt at reka AT eftir handelsligum grunnsjónarmiðum. JD heldur fram: Tað er ilt at vita, hvat ið lá aftan fyri hesi boðini, men tað

tykist, sum myndugleikarnir bóru ótta fyri, at onnur enn handilslig fyrilit kundu ávirka leiðsluna.

Á s. 180 kemur ein ideologisk lýsing av virkseminum hjá Dam, og sjálvt um henda lýsing kundi verið betur útgreinað, so hevur hon tó týdning. JD skriver: Málið hjá arbeidararørsluni var ikki bert ein spurningur um materiellan framburð, men ein spurningur um persónligt frælsi, um javnrættindi - ein spurningur um at loysa arbeidsmenn og -kvinnur úr teimum sosialu og búskaparligu bondum, ið bundu tey til arbeidsgjevaran. Tað ráddi við øðrum orðum um at vinna tí einstaka búskaparligt frælsi, og hesin setningur kundi bert loysast við at arbeidarar og fiskimenn vinnu sær ognarrættin til framleiðslutólina og politiska valdið í samfelagnum (citát liðugt).

Dam hevur av øllum alvi roynt at røkka hesum máli, og eitt av amboðum hansara fyri at sigra hevur verið sosialdemokratiskur danskur statskapitalur, sum politisku sameindu hansara í Danmark hava útvegað honum. Við donskum statskapitali herjaði Dam á fría vinnulívið á Tvøroyri og